

DEDE KORKUT HİKÂYESİNDE KÜLTÜREL BELLEĞİN TAŞIYICI ÖGESİ OLARAK RENKLER VE SAYILAR

Okan ALAY

Hacettepe Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi,
okanalay@hacettepe.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3065-5705>

Article Types / Makale Türü:

Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 04/02/2022

Accepted / Kabul Tarihi: 22/03/2022

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1068373>

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE KÜLTÜREL BELLEĞİN TAŞIYICI ÖGESİ OLARAK RENKLER VE SAYILAR

ÖZ

Dede Korkut Hikâyeleri, Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biri olup edebiyat, dil, din, tarih, sosyoloji, halkbilimi gibi pek çok disiplin için önemli bilgiler içerir. Özünde kendinden önceki dönemlerin kültür dünyasını yansıtan birçok somut ve soyut değeri barındırdığı gibi, çalışma konumuz olan renkler ve sayılar konusunda da nicel ve nitel yönden dikkat çeken bir kaynaktır. Bu çalışmada, Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen renkler ve sayılar tespit edilerek, onların kültürel bellek bağlamındaki işlevselliklerinin değerlendirilmesi ve sembolik anlamlarının yorumlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda tespit edilen renklerin ve sayıların metin örnekleri verilerek, hikâyelerdeki diğer kültürel değerler gibi salt belirli bir dönemin değil, kendinden önceki dönemlerin de bir yansıması olarak var oluş, saklama ve aktarma süreciyle kültürel belleğin birer taşıyıcı ögesi oldukları örneklerle değerlendirilmiştir. Metinlerin bütüncül yapısı içinde renkler ve sayıların köklü geçmişin göstergeleri olarak yüklendikleri anlamlarla birlikte bir nevi kültürel bir kod niteliğinde olduğu görülmüştür. Söz konusu kültürel değer ve kodlar tespit edilip bağlamdaki kullanımı, sembolik ve formel özellikleri irdelendiğinde, aslında geçmişten günümüze değin Anadolu sahasında kimi değişim ve dönüşümlerle de olsa kültürel belleğin önemli taşıyıcı öğeleri oldukları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halkbilimi, kültürel bellek, Dede Korkut Hikâyeleri, renkler, sayılar.

COLORS AND NUMBERS AS THE CARRIER ELEMENT OF CULTURAL MEMORY IN DEDE KORKUT STORIES

ABSTRACT

Dede Korkut Stories are one of the most important works of Turkish literature and contain important information for many disciplines such as literature, language, religion, history, sociology and folklore. In its essence, it contains many tangible and intangible values that reflect the cultural world of the previous periods, as well as a quantitative and qualitative source on the subject of our study, colors and numbers. In this study, it is aimed to determine the colors and numbers in Dede Korkut Stories, to evaluate their functionality in the context of cultural memory and to interpret their symbolic meanings. In this context, by giving text examples of the colors and numbers determined in the stories, it has been evaluated with examples that they are not only a certain period, like other cultural values in the stories, but also a reflection of the previous periods, as a carrier element of cultural memory with the process of existence, preservation and transmission. Within the holistic structure of the texts, it has been seen that colors and numbers are a kind of cultural code, with the meanings they ascribe as indicators of the deep-rooted past. When these cultural values and codes are determined and their usage in the context, their symbolic and formal features are examined, it is concluded that they are important carrier elements of cultural memory from past to present, even with some changes and transformations in the Anatolian field.

Keywords: Folklore, cultural memory, Dede Korkut Stories, colors, numbers.

GİRİŞ

Türk edebiyatının en önemli kaynak eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri gelenekler ve yanı sıra onlara akseden inanışlar, somut ve soyut değerler açısından oldukça zengin bilgiler içerir. Hikâyelerin kimin tarafından ve ne zaman kaleme alındığı bilinmese de Kuzeydoğu Anadolu ve Kafkasya kavşağında 15. yüzyılın ikinci yarısında yazılı edebiyata kazandırıldığı kabul görür. Yazıya aktarılması sonucu bu önemli eser, kültür, edebiyat, dil, din, tarih, halkbilimi gibi birçok disiplin için yadsınamaz bir kaynak olur. Öyle ki bu hususta ünlü edebiyat tarihçisi M. Fuat Köprülü, “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut’u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar.”¹ diyerek mübalağa etmiş olsa da, eserin ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu dikkatlere sunmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri, kendinden önceki dönemlerin değer yargılarını, inançlarını, yaşam felsefesinin izlerini destansı anlatımın özellikleriyle ortaya koyarken aslında her bir hikâye geçmiş yüzyılların ortak hafızasının yansımaları olarak birçok kültürel unsur, sembolik değeri de barındırır.² Hikâyelerde ait olduğu dönemin gereği olarak Türklerin İslamiyetle yoğrulan kültürel değerlerinin yanı sıra İslam öncesi dönemi de yansıtan pek çok somut ve soyut öge, bilgi, destansı tip ve karakterler, inanışlar, gelenekler ve çalışma konumuz olan sembolik anlamı olan renk ve sayılar yer edinir.³

Dede Korkut hikâyelerinin yazıldığı süreçte Oğuz boyları her ne kadar Müslüman olsalar da eski inançlarından tamamıyla kopmuş değildir. Bu bağlamda hikâyelerde İslam öncesi anlayışın tezahürü olarak zaman zaman kendini gösteren şarap, kırmızı içme; at eti yeme; dağ, ağaç, su üzerine yemin etme; kendi ecdadı olarak kurdu, aslanı gösterme vs bu gerçekliğin belirmesi olarak yaşam bulur.⁴ Doğal olarak sözü edilen diğer kültürel değerler ve örnekler gibi renkler ve sayılar da bu bütüncül yapı içinde var oluş, saklama ve aktarma süreciyle kültürel belleğin taşıyıcı ve yansıtıcı öğeleri olarak ortaya çıkar. Bu anlamda kültürel bellek açısından renkler ve sayılar aynı zamanda aktarım öğeleri ve kültürel kod olarak köklü bir geçimişin göstergesidir.

Bu çalışmamızda halkbilimi açısından Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki kadim değerlerin taşıyıcısı olarak var olagelen renklerin ve sayıların anlamsal değerleri somut örneklerle saptanarak kültürel bellek bağlamında değerlendirilecektir. Zira Eilade’nin dile getirdiği biçimiyle, “Hiçbir nesne kendi varoluşsallığı içinde soyutlanmış değildir: Her şey sıkı bir karşılıklar ve özümlemeler sistemiyle bir arada durur”⁵ ifadesinde görüleceği üzere anlamsal bir bütünlük ve uyum içinde konumlanır. Bu saikle söz konusu hikâyeler odağında tarihsel süreç ve coğrafya çerçevesinde sosyal yaşamdaki karşılıkları ve etkileri irdelenecek, böylece hikâyelerin birçok kültürel değeri ihtiva ettiği gibi sembolik anlam içeren renkler ve sayılar bakımında da nitel ve nicel yönden zengin bir içeriğe sahip olduğu dikkatlere sunulacaktır.

1. RENKLER

Renkler doğal kullanımları gereği niteledikleri varlıkların salt rengini belirten, onları tanımlamak için kullanılan nitel öğeler olmayıp aynı zamanda insanların belli bir kültürel geçmişle birlikte onlara yüklediği duygusal anlamları da taşıyan kültür öğeleridir. Evrensel bazı anlamları yanında bir milletin estetik değerleri ve kültürel birikimiyle de ilintili olarak ayrıca gerçek ve mecaz anlamlar yüklenirler.

Renkler, kültürel kullanımları bakımından özellikle edebî eserlerde farklı imaj ve imgelerle birlikte kullanılarak âdeta geçmişten bugüne değerler taşıyan semboller biçiminde ortaya çıkar. Bu hususta Seyfi Karabaş şöyle bir tespitte bulunur: “Renk sıfatlarını büyük ustalıkla kullanan evrensel boyuttaki yapıtların arasına Dede Korkut’un da girmesi gerekiyor.”⁶

1 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1984), 5.

2 Gülnaz Çetinkaya, “Dede korkut Hikâyelerinde Kültürel Belleğin Söylem Haritası Olarak Giyim-Kuşam ve Yeme İçme Sembolleri”, *Milli Folklor*, 107, (2015): 83-84.

3 Okan Alay, “Dede Korkut Hikâyelerinde Geçen Geleneklerdeki Dinsel Etki ve Geleneklerin Günümüzdeki Yansımaları”, *Türk Akademik Arastırmalar Dergisi Uluslararası Multidisipliner Kongresi Tam Metin Sempozyum Bildiriler Kitabı*, (Antalya: 12-14 Ekim 2018), 668.

4 Ahmet Pirverdioğlu, “Dede Korkut ve Şamanizm”, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları 2000), 353-362.

5 Mircea Eliade, *İmgeler Simgeler*, (Ankara: Gece Yayınları, 1992), 215.

6 Seyfi Karabaş, *Dede Korkut’ta Renkler*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), 12.

Dede korkut Hikâyeleri'nde renkler bu yönleriyle bir çeşit kültürel kod biçiminde rol alarak pek çok anlamın oluşumunda ve onların geçmişten günümüze taşınmasında bize yardımcı olur. Ancak bu renklerin simgesel değerlerini tam olarak tespit etmek öyle sanıldığı kadar kolay değildir, çünkü herhangi bir rengin ne anlamda kullanıldığını açık seçik gösteren bir değinme, bilgi olmadığı için, bu anlatılarda sözü edilen ayrı ayrı renklerin ne anlama geldiğini belirlemek zordur ve ayrıca bu belirleme çabası çok da güvenilir değildir. Böyle olunca da bu anlatılarda değinilen renkler doğal olarak okuyucu/dinleyicedeki birikime ve renklere simgesel anlamlar çerçevesinde tepki gösterme birikimine göre değerlendirilebilir.⁷

Burada hikâyelerde çokça geçen başlıca renkleri alarak onların taşıdıkları duygusal ve sembolik anlamın kültürel bellek bağlamındaki yeri ve önemi vurgulanacaktır.

1.1. AK/BEYAZ

Dede Korkut Kitabı'nda kara/siyah rengin karşıtı olarak en çok kullanılan renklerin başında gelir. Başta bizzat Türk kültüründe önemli bir kült değer olarak “ak sakallı/saçlı” bilge kişi temsilinde olduğu gibi aklık ayrı bir öneme sahiptir ve bu anlamda kitaba adını veren Dede Korkut'un şahsında da görüleceği üzere bu renk başat bir role sahiptir. Ak/beyaz, kültürel yaşamda olumlu olumsuzluk ögesi olarak iyi, uğurlu, saf, muteber, ak sakallı örneğinde olduğu gibi bilgeliği, ermişliği temsil eder.

Mukaddime kısmında Dede Korkut'un, Oğuz halkı için taşıdığı kutsiyet uzun uzadıya anlatılırken aslında onun Oğuz halkının atalar ruhunu taşıyan ulu rehberi, yani yüce bireyi olduğu dikkate sunulur. Bu misyonuyla serüvenin başarıya ulaşmasında kahramanın destekçisi ve rehberi olarak konumlanır ve yüce birey arketipinin yansıması olarak bilgeliği “aksakal” rolüyle ifa ederek hikâyelerdeki kahramanları da hayata hazırlar.⁸

Henüz birinci hikâyede; “ak” otağın oğlu olanlara, “kızıl” otağın ise kızı olanlara ayrılmasında “ak” ve “kızıl” renklerinin olumluluk ve üstünlük sembolü olarak kullanıldığını görmekteyiz⁹.

Yine aşağıda başka örneklerde de “ak/beyaz” rengin bu olumluluk anlamlarını görebiliriz:

_ *Bamsı Beyrek düşman tarafından tutsak olunca yedi kız kardeşi ak çıkarıp kara elbiseler giyerler.*¹⁰

_ *Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Kara yerin üzerine ak otağını dikmişti. Alaca gölge-liği gökyüzüne yükselmişti.*¹¹

Bu son örnekte, “kara yerin üzerine “ak” otağı dikilir”ken “ak” yine yüceltilen bir renk olarak öne çıkar. Hikâyelerde bu yüceltme ve olumlama anlamıyla aydınlığı da sembolize ederek mutlu ve güvenilir bir yuva için “ağ/ak ban”, “otağ/çadır” kavramlarıyla yer alır. Hülasa “ak” renk evrensel düzeyde diğer tüm renklerin anası olarak açıklanırken Türk kültüründe ayrıca tercih edilerek güçlü bir şekilde vurgulanır.¹² Bu minvalde gerek Dede Korkut Hikâyeleri'nde gerekse bir bütün olarak Türk kültüründe ak rengin ifade ettiği başlıca anlamlar şöyle sıralamak mümkündür: “ululuk, siyasi hâkimiyet, itibar, saygınlık, meşruluk, dinî-mitolojik kutsallık.”¹³

Günümüzde; “*Alın ak olmak, aksakallı elinden şerbet içmek, ak saçlarına hürmet etmek*” ifadelerinde de görüleceği üzere kültürel belleğin taşıyıcı ögesi olarak varlığını sürdürdüğü görülür.

7 Seyfi Karabaş, *Dede Korkut'ta Renkler*, 61.

8 Fevziye Alsaç, “Dede Korkut Hikâyelerinde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 4/1, (2018): 20.

9 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 78.

10 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 130.

11 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 199. 216.

12 Kârnîl Veli Nerimanoğlu, “Türk Dünya Bakışında Reng”, *Nevrzu Ve Renkler*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1996), 17.

13 İhsan Toker, “Renk Simgeçiliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde Ak-Kara Renk Karşıtlığı ve Bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri Üzerine”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50/2, (2009): 101.

1.2. KARA/SİYAH

Kara ya da siyah, renk olarak hikâyelerde çokça geçen renklerden olup genellikle çağrışım alanı bakımından kötü, uğursuz, zor, hain gibi anlamları içinde barındıran bir olumsuzluk ögesi olarak kullanılsa da birkaç yerde ise makbul, nadir bulunan anlamında olumluluk unsuru olarak da kullanılmaktadır.

Kitapta daha ilk hikâyede, Dirse Han Oğlu Boğaç Han destanında; Oğlu kızı olmayanın “kara” otağa kondurulup, altına “kara” keçe döşenip önüne “kara” koyun yahnisinden getirilmesinde, “kara” rengi uğursuzluk veya önemsenmezlik sembolü olarak geçmektedir.¹⁴ Günümüz Anadolu inanışlarında kara rengi buradaki gibi olumsuzluk anlamıyla koşut olarak; “kara tavuk, kara kedi, kara bayram, kara baht, kara cahil” anlamında nitelemelerde kullanılmaktadır.

Aynı hikâyede “kara”yla ilgili olarak başka bir örnekte ise şöyle denilmektedir: “*Kara ölüm geldiğinde...*”¹⁵ Ölüm için kara ön adının kullanılması, kara veya karanlık arasındaki ilişkiyle de ilintili olarak belirsizlik, zor, bilinmezlik anlamlarını çağrıştırarak olumsuz bir anlamda kullanılması dikkat çekicidir.

Bir başka hikâyede ise “kara”nın; hain, uğursuz, kötü anlamlarına karşılık olarak kullanıldığını görmekteyiz: Kazan, düşman elinde esirken düşman için “*Kara kılıcını çal boynuma kes başımı*” der.¹⁶

Hikâyelerde; “*Kara başım bunaldı*”¹⁷ ve “*Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Kara yerin üzerine ak otağını dikmişti*”¹⁸ ifadesinde olumsuzluk olarak “kara; dertli” anlamına gelirken; “*Segrek kara koç atına biner*”¹⁹, “*Kara koç cins at*”²⁰, ifadesinde ise “kara; makbul” anlamında “kara koç cins at” olarak kullanılmaktadır.

Buradaki kullanıma benzer olarak bazı yörelerde; “*Kara at makbuldür, anlayışı ve yine halk dilinde; “Gözü kara yiğit”* tamlamasındaki gibi ifadelerde görüleceği üzere, az da olsa olumlayıcı bir niteleme ögesi olarak rastlamak mümkündür.

Hikâyelerde kara aynı zamanda başat yas rengi yansıtıcısı olarak öne çıkmaktadır: Bamsı Beyrek düşman tarafından tutsak olunca yedi kız kardeşi ak çıkarıp “kara” elbiseler giyerler.²¹

Yas rengi olarak hemen hemen bütün dünyada kara/siyah renk kullanıldığı gibi bu hikâyede ve benzeri birçok masal ve hikâyede de yas rengi olarak öne çıktığı görülür. Özellikle beden dili ve giyside tercih edilerek yas durumunun açıklayıcı sembolik kodu olarak yer alır. Tam da bu minvalde “ak” çıkarıp “kara” giymek, “kızıl kına ağ ele yakmamak” gibi yası içeren söylemler algıya dayalı sembolik kodlamayı örneklemesi bakımından dikkat çekicidir.²²

Bu örneklerin yanı sıra yedinci ve dokuzuncu hikâyelerde de kara renginin bu kez “kara yer” tamlamasıyla yeryüzü, kara parçası anlamında kullanıldığı ve yine arzın kara, göğün ak olarak zıtlıklar içinde birbirinin tamamlayıcıları olduğu adeta imlenmektedir.

1.3. KIZIL/KIRMIZI

Hikâyelerde “kara-siyah” ve “ak-beyaz” renkleri kadar çokça kullanılan renklerden biri de “kızıl-kırmızı” rengidir. Bu renk, ergenlik, güç, mutluluk, bereket sembolü olarak olumluluk yönleriyle öne çıkan bir renk olarak kullanılmaktadır.

14 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), 78.

15 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 94.

16 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 236.

17 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 244.

18 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 199, 216.

19 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 229.

20 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 247.

21 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 130.

22 Gülnaz Çetinkaya, “Dede korkut Hikâyelerinde Kültürel Belleğin Söylem Haritası Olarak Giyim-Kuşam ve Yeme İçme Sembolleri”, 85.

Türklerin eski inançlarında yer alan al ruhu veya al ateş adı verilen ateş tanrısı koruyucu bir ruhtu.²³ Yine Anadolu’da “*albastı, al karısı*” olarak bilinen bir inanış vardır ki özellikle lohusa kadınlara kötülük yaptığını inanılmaktadır.

Şimdi aşağıdaki örneklerde birincisinde; “ak”ın “kızıl”a göre daha önemsendiği, ikincisinde ise tam tersi bir durumda “kızıl”ın “ak”a göre üstünlük bağlamında kullanıldığını görmekteyiz:

_ *Oğlu olanlar ak otak, kızı olanlar ise kızıl otağa yerleştirilir.*²⁴

_ Bamsı Beyrek gelin hediyesi olarak gelen *kızıl* kaftanı giyince, arkadaşları müteessir olur. Beyrek; “*Niye saht (müteessir) oldunuz?*” deyince, onlar da, “*Nasıl saht olmayalım, sen kızıl kaftan giyiyorsun, biz ak kaftan giyiyoruz*”²⁵ dediler.

Görüldüğü gibi burada Bamsı Beyrek sevgilisinden gelin hediyesi olarak “kızıl” kaftan güveyiliği giymektedir. Bamsı Beyrek’in arkadaşları, beylerinin kızıl kaftan giymesini karşısında üzülmemektedir. Çünkü bilirler ki; Oğuz Türklerinde güveyiler, nişanlılar kızıl/kırmızı kaftan giyerken bekârlar ak/beyaz kaftan giyer.²⁶

Aynı şekilde Kazak, Kırgız hikâyelerinde kızıl kaftan; eski Başkurlarda ise kızıl cepken, güveyilik alameti olarak karşımıza çıkar.²⁷

_ Kan Turalı hikâyesinde ise; Trabzon tekfurunun kızını almak isteyen Kan Turalı sırasıyla üç canavarı yenince kırk yerde *kızıl* alaca gelin odası dikilir. Kan Turalı ile kız bu gelin odasına koyulur.²⁸

Kızıl renk Anadolu’da ve yakın komşu coğrafyada; “*Gelinin başına allık adı verilen kırmızı örtüyle örtülmesi, belinin de kırmızı kuşakla bağlanması*” geleneğinde olduğu gibi üretkenlik, bereket ve canlılık rengi olarak önem arz etmektedir. Bu önem atfetme biçimi Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki anlayışla benzer bir durum göstererek Anadolu’dan İran, Orta Asya ve Hint coğrafyasındaki diğer toplumlardaki halk kültüründeki gibi canlı bir renk olarak dikkat çekmekte, çok sevilmektedir.

1.4. SARI

Kitapta “kara/siyah” ve “ak/beyaz”, “kızıl/kırmızı” renkleri kadar olmasa da “sarı” rengiyle ilgili kullanımlara da rastlamaktayız. Sarı renk aslında Türk kültüründe merkezi temsil eden bir renk olup egemenliği, zenginliği ifade etmek için kullanılan bir renktir.

Sarı rengi hikâyelerde başta altıncı hikâyede Kan Turalı’nın ağzıyla; “*Üç canavarı öldürüp güzeller sultanı sarı elbiseli Selcen Hatun’u alsam*”²⁹ ifadelerinde yer alan Selcen Hatun’un ön adı olarak dikkat çekmektedir. Kitapta sarı renk ayrıca birçok kişinin ön adı olarak geçmektedir. Kazan Bey uğruna şehit olan kişiler arasında adı geçen kişinin adı: *Eylük Koca Oğlu Sarı Kulmaş*’tır.³⁰ Yine bir başka hikâyede, sarı rengi, Yigenek’in babasını düşman elinden kurtarmak için Yigenek’e yardıma gelen Oğuz beyleri arasında yer alan bir beyin adıdır: *Soğan Sarı*.³¹ Bir diğerinde ise Aruz’un çobanının adıdır: *Konur Koca Sarı Çoban*.³² Bu bağlamda sarı renk tasvirde yer alarak erkeklerde güçlü kişiliği, kadınlarda güzelliğin sembolü olarak konumlanır. Ancak bu olumluluk anlamı taşıyan sembolik anlamı yanında aşağıda vereceğimiz örneklerde görüleceği gibi hikâyelerde iki yerde olumsuzluk ifadesi olarak da geçmektedir:

23 Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), 516.

24 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 78.

25 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 129.

26 Engin Yılmaz, “Dede Korkut Kitabı’nda Tasvir Dünyası”, *TDAY Belleten I*, (2003), 136.

27 Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler I*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 189.

28 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 193.

29 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 187.

30 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 97.

31 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 201.

32 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 207.

Birinci hikâyede Dirse Han kocasıyla söyleşirken; “*Sarı yılan sokmadan akça tenin kalkıp şişiyor*” derken sarı, yılanlar arasında en tehlikeli yılanlar için kullanılmaktadır. Diğer kullanıma da Deli Dumrul hikâyesinde rastlamaktayız: “*Azrail’e buyruk verilir, Deli Dumrul’a görünüp onun benzini sarart*” denilir. Burada da sarı olumsuzluk anlamıyla kullanılmaktadır.

Bu hikâyelerde gerek kişi adı olarak gerekse olumsuzluk anlamı olarak “*yüzün sararması*” veya “*sarı yılan*” tamlamasındaki sarı rengin belirleyiciliği dikkat çekse de genel itibarıyla yukarıda da değinildiği üzere merkezi ve gücü ifade eder. Aynı zamanda altın rengi olması sebebiyle de ayrıca değer atfedilen sarı renk, Anadolu’da birçok yörede “sarı yılan” tamlamasının yanında, “*Sarı saçlı kişilerin nazarının çok olacağı*” inanişindeki gibi kötülüğün, düşmanlığın, nazarın da simgesi olabilmektedir.

1.5. MAVİ

Hikâyelerde “gök/görklü” adlarıyla geçen mavi renk, İslamiyet öncesi dönemde Gök Tanrı dinine inanan Türkler için ululuğu temsil eden bir renktir. “Göğün rengi olarak doğuya ve saltanata karşılıktır. Manevi güç bağlamında ‘görklü’ gökyüzüne Tanrı’nın gücüne ve Ona yakın olmaya işarettir.”³³

Hikâyelerde bu anlamlarından uzak bir çağrışımla kullansılrsa da yine de geçmiş kültürel kodun yansıması olarak aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi otağ rengi olarak geçmekte ve yeni bağlam da kazanarak kara renk ile birlikte yas törenlerinin rengi olarak yer alır.

“Karalı mavili otağı sorar olsam gölge kimin?”³⁴, “Atlas ile yapılınc mavi gölgelikli otağ”³⁵ örneklerinde mavinin Oğuz beylerinin atlastan yapılmış otağlarının rengi olarak kullanıldığını ve bazen de kara rengiyle birlikte de geçtiğini görmekteyiz.

“Kara elbiseli, mavi demirli altı yüz kâfir seçti.”³⁶ Bu örnekte ise düşman askerinin tasvirinde olumsuzlayıcı bir renk olarak kara renkle birlikte geçmektedir.

“Kırk elli yiğit kara giyip mavi sarındılar. Kazan Bey’e geldiler. Sarıklarını yere vurdular.”³⁷

Bu son örnekte ise mavinin başat yas rengi olan kara ile birlikte bu kez ölü ardından tutulan bir yas töreninde konumlanarak ayrıca dikkat çekmektedir.

Burada yer verilen örnekler çerçevesinde mavi rengin, Türk halk kültüründe ak/beyaz, kara/siyah, sarıyla birlikte sıkça kullanılan ve önemsenen renkler arasında yer aldığını söylemek mümkündür.

1.6. YEŞİL

Yeşil renk Dede Korkut Hikâyeleri’nde diğer renklerle karşılaştırıldığında çokça tercih edilen bir renk değildir. Ancak yine de hikâyelerde aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi doğayla bağlantılı olarak ya çimen: “Lapa lapa karlar yağsa yaza kalmaz, yapağılı yeşil çimen güze kalmaz”³⁸, “Yeşil düzlüğe, güzel çimene çadır diktirdi”³⁹ örneklerindeki gibi betimleyici canlı bir renk olarak kullanılmaktadır. Aşağıdaki örneklerde de niteleyici bir unsur olarak ağaçla birlikte geçmektedir:

“Koca ağacın kurumuşt u yeşerdi ahir”⁴⁰, “Koca ağaçta dal budağın kurumuşt u filizlenip yeşerdi ahir.”⁴¹

33 Fevziye Alsaç, “Dede Korkut Hikâyelerinde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 4/1, (2018): 28.

34 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 139.

35 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 200.

36 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 193.

37 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 249.

38 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 150.

39 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 251.

40 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 150.

41 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 227.

Bu örneklerde görülen yeşil/yeşerme doğadaki canlılığı, yaşamı, güzelliği nitelemek için bütün toplumlarda en dinamik renk olarak kullanıldığı gibi haliyle genel olarak Orta Asya'dan Anadolu'ya, Balkanlara kadar yayımlan sahaya yayılan Türk kültür hayatında da yeşil renk bu ve benzeri çağrışımlarla kullanılmaktadır.

1.7. KARIŞIK RENKLER (ALA/BOZ)

Hikâyelerde kırmızı, siyah, beyaz, sarı, mavi, yeşil gibi düz/sade renklerin yanında ala ve boz gibi karışık renkler de kullanılmaktadır. Her iki renk de genellikle olumlu özellikler bakımından birer ön ad olarak önüne geldikleri ismi nitelemekte, onu farklılığıyla belirgin kılmaktadır.

Türk mitolojisinde boz renk muteber olduğu gibi Orhun Abileri'nde Kültigin'in ve Başğu'nun boz ata bindiği görülür.⁴² Yine Göktürklerde özellikle boz-kurt, Manas destanında da boz-aygır kutsiyet atfedilecek kadar kıymetli addedilir. Bu anlamda geçmiş köklü birikimin devamı olarak sonraki dönemlerde Dede Korkut Hikâyeleri'nde de aynı renk kültürel belleğin taşıyıcısı ögesi olarak yerini alır.

Hikâyelerde boz rengin kullanıldığı yerler şu şekildedir:

Boz renk; birinci hikâyede Boğaç'ın hayatını kurtaracak ilacı söyleyen Hızır'ın “boz atı” vardır.⁴³ Üçüncü hikâyede Bamsı Beyrek'in “boz bir aygırı” vardır⁴⁴, yine ağabeyini esaretten kurtarmaya çalışan Segrek “ak-boz ata” binmekte⁴⁵, aynı şekilde Salur Kazan'ı esaretten kurtarmaya giden Uruz'un atı da “ak-boz bir attır”.⁴⁶

Boz renk bu kullanımlarda görüldüğü gibi nitelediği hayvan ve nesne için onu yüceltici, övücü bir nitelik olarak öne çıkar.

Ala renk de eski Türk inanışlarında önemli bir yer teşkil eder. Bu bağlamda ak, boz ve mavi renkle birlikte Gök Tanrı inancıyla ilgili başat renkler arasında yer alır.⁴⁷ Aynı ala renk yüzyıllar sonra aşağıdaki örneklerde görüldüğü üzere kullanılır: Yedinci hikâyede Yigenek'e göre Emen'in Kazılık Koca'yı yağ elinden kurtarmasının en önemli nedenlerinden biri askerlerinin “ala gözlü yiğitleri” yanına almamış olmasıdır.⁴⁸ Begil'in bacağı, ala bir geyiği kovalarken kırılır⁴⁹, yine Segrek, ağabeyi Egrek'i düşman elinden kurtarmak için yemin edince karısı, kayınvalidesi ve kayınpederiyle konuşurken Segrek için “ala gözlü” olduğunu söyler.⁵⁰

Bu kullanımlara bakıldığında “ala gözlü yiğitler” ve “ala geyik” olumsuz yönleriyle dikkat çekiyor gibi görünse de aslında ala renk nitelediği iki kavramın sıradan olmadıklarını, farklı olduklarını, kahramanları zorlayan başat öğeler konuma sokmaktadır. Son örnekte de düşmanını yenmek isteyen Segrek'in gözleri cesaret ve intikam arzusuyla bağlantılı olarak ala renklidir ve ala renk burada Segrek'i yüceltici bir nitelik olarak kullanılmaktadır.

Yine alaca renk için; “*Kam Gan Oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Kara yerin üzerine ak otağını dikmişti. Alaca gölgeliği gökyüzüne yükselmişti.*”⁵¹ kullanımları ayrıca dikkat çekmektedir. Burada “alaca” renk, kara ve ak renkle birlikte önemsenen renkler arasında yer almaktadır.

42 Hatice Şirin User, *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları*, (Konya: Kömen Yayınları, 2009), 217-218.

43 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 88.

44 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 121.

45 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 226.

46 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 240.

47 Fuzuli Bayat, “Oğuz Kağan Destanı Üzerine Yeni Düşünceler”, *Türkler Ansiklopedisi*, (Ankara: ?, C. 3, 2002), 523.

48 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 203.

49 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 218.

50 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 229.

51 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 216.

2. SAYILAR

Sayılar yaşamın her alanında olduğu gibi insanlık tarihi boyunca içinde barındırdığı pek çok katmanla gelişerek bilimden sanata, dinden antropolojiye, tarihten folklorla kadar pek çok alanda kullanılagelmiştir. Böylece bir sayıbiliminin yanında bir sayı gizemi ve büyüğü ile gelişip serpilen sayılar sembolizmi ortaya çıkmaktadır.

Sayı sembolizmi çeşit çeşittir ve hâlâ farklı kültürler sayıları yorumlamada şaşırtıcı benzerlikler gösterdiği keşfedilebilmektedir.⁵² Dünyanın pek çok yerinde edebî eserlerde, halk inanışlarında, gündelik yaşamda pek çok benzer yönleriyle kullanılan gizemli sayılar vardır. Bu sayılardan “1, 3, 7, 9, 13, 40” en çok kullanılanları olup bizim de kültür ve sanat hayatımızda kendine çokça yer bulabilmektedir.

Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi*⁵³ adlı kitabında bu sayılar için “Küçük Sayılar Sözlüğü” adı altında uzunca analizler yaparken, burada Dede Korkut Hikâyeleri’nden alarak çalışmamızda yer verdiğimiz sayılardan “3” için; “kapsayıcı sentez”, “7” için; “bilgeliliğin sütunları”, “9” için; “büyütülmüş kutsal 3” ve “40” için de; “hazırlama ve tamamlama” adlandırmalarını yapmaktadır.

Bahaeddin Ögel’in *Türk Mitolojisi*⁵⁴ adlı çalışmasında da adını zikrettiğimiz bu sayılarla ilgili olarak sırasıyla şu dizinsel ifadelerle yer verilmektedir: “3” için; üç ağaç, üç at, üç ata, üç defa reddetme, üç kat gök, üç ok...; “7” için; yedi ata, yedi başlı dev, yedi bölge, yedi siyah çadır, yedi vezir, yedi, yedi yıl...; “9” için; dokuz ağaç, dokuz dev, dokuz gün, dokuz kız, dokuz oğul...; “40” için ise; kırk elçi, kırk pencere, kırk yiğit, kırk gün, kırk gece...

Burada Dede Korkut Hikâyeleri’nde de çokça geçen sayılardan “3, 7, 9 ve 40”ı, ayrıca “diğer sayılar” alt başlığı altında da “24, 33 ve 72”yi alarak bunların kullanım alanlarını göstermeye çalışacağız. Bu sayılar dünya halk edebiyatları ve kültürlerinde ilginç bir şekilde benzer ortak “bilinçaltı” veya “bilinçdışı” alanlarıyla bağdaşık bir şekilde kullanılarak çağrışımlarda bulunduğu gibi Türk halk kültüründe de bu sayıların masallardan, halk hikâyelerine, halk inanışlarından gündelik yaşama kadar pek çok yerde rol aldığı görülmektedir.

Dede Korkut Kitabı’nda geçen başlıca sayılar ve geçtikleri bağlam sırasıyla şöyledir:

2.1. “3” SAYISI

Üç sayısı salt bu hikâyelerde değil pek çok halkın mitolojisinde ve kültüründe sıkça kullanılan başı, sonu ve ortası olan bir sayı olması yönüyle dikkat çeker.

– “Üç dana tüyü”, “Üç keçi derisi”, “Attığı taşın düştüğü yerde üç yıla kadar ot bitmez”, “Üç kanatlı kayın oklar atıldı.”⁵⁵

– Dede Korkut, Deli Karçar’dan kız kardeşini Bamsı Beyrek’e verdiğini “üç” defa ikrar eylemesini ister.⁵⁶

– Kan Turalı Trabzon tekfurun kızını almak için üç canavarı yenmesi gerekir.⁵⁷

– Gürcistan’dan gelen haraçtan üçü (kılıç, çomak, yay) Begil’e verilir.⁵⁸

– Segrek, kara koç atına binerek üç gün üç gece at koşturdu.⁵⁹

İslam kültüründe ve onun etkisiyle Anadolu ve yakın komşu coğrafyalarda Türklerin yanı sıra Kürt, Arap ve Farslarda da üç sayısı; “Allah’ın hakkının üç olması, üç kez talak edilirse hanımın boş olması, üç

52 Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi*, (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2000), 9.

53 Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi*, 7.

54 Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi I*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993), 609-644.

55 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 95-115.

56 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 126.

57 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 188-192.

58 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 216.

59 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 229.

kez tekrarlar dua okunması ve âmin denilip hakkın helal edilmesi” örneklerinde olduğu gibi yaygın olarak kullanılmaktadır.

Anadolu ve Balkanlar coğrafyasında etkin olan Alevi-Bektaşî inancında da üç sayısı çokça kullanılır. Özellikle Alevi-Bektaşî erkanında, “eline, beline, diline” sahip olunması düsturu ve “telkin, libas, ahadiyet” adı verilen üç merteye somut örneklerdendir.⁶⁰ Dolayısıyla gerek halk hikâyelerinde gerek masallarda ve gerekse gündelik yaşamda üç sayısı geçmiş yüzyılların bir değer birimi olarak kültürel bellek çerçevesinde yukarıdaki kullanım özellikleriyle benzer bir biçimde kendine yer bulabilmektedir.

2.2. “7” SAYISI

Mitoloji, din ve halk kültürlerinde “bir, üç, kırk”la beraber çokça kullanılan sayılardan biri de “yedi”dir. Doğal olarak Dede Korkut Hikâyeleri’nde de kendine yer bulur:

- _ Kazan Bey ordusuyla düşmanı yenince “yedi gün yedi gece” şenlik yapılır.⁶¹
- _ Bamsı Beyrek’in yedi kız kardeşi ak çıkarıp kara giydiler.⁶²
- _ Kan Turalı kırk yiğidi ile yedi gün yedi gece at koşturur.⁶³
- _ “Tekür’ün karısı der: Yedi yaşında bir kızcağzım ölmüştür.”⁶⁴

Hülasa kahramanlık ritüellerinin bir geleneği olan av, yedi gün yedi gece sürer, esaretler yedi yıl sürer. Beylerin uykusu yedi gün sürer, bu uyku küçük ölüm olarak değerlendirilir.⁶⁵

Söz konusu bu örneklerin yanı sıra Asya’dan Avrupa’ya ve diğer kıtaların mitolojilerinde ve halk edebiyatlarında da çoğunlukla yedi sayısının kutsî bir değeri olduğuna inanılır, zira gök yedi kattır, yeryüzü yedi günde yaratılmıştır, cennetin yedi kapısı vardır. Bu inanışların etkisiyle yedi sayısı, türkülerde, masallarda, halk hikâyelerinde, deyimlerde sıklıkla kullanılmakta, bu yönleriyle Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki kullanımlarla örtüşmektedir.

2.3. “9” SAYISI

Dede Korkut Hikâyeleri’nde “üç, yedi ve kırk” kadar olmasa da yer alan sembolik sayılardan biri de “dokuz”dur. Ancak diğer sayılara göre daha az yer bulur.

- _ “Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, saçı ardına örülü kâfir kızları.”⁶⁶
- _ “Dokuz Tümen Gürcistan’ın haracı geldi.”⁶⁷

Söz konusu bu iki örnekte geçen dokuz sayısı aslında İslam öncesi dönemde daha çok önem atfedilen sayılar arasındadır. Türk hakanlarının hâkimiyetini temsil eden “dokuz davul ve tuğ” bunun somut örneğidir. Ancak değişen koşullar beraber Dede Korkut Hikâyeleri’nde dokuz sayısı, üç, yedi ve kırk kadar yaygın olarak geçmez.

Günümüzde dokuz sayısı atasözlerinde, “Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar” da çokluk belirtirken, bir başka örnekte, “Bildiğin dokuz, bilmediğin doksan dokuz” ifadesinde azlık belirtir ve doksan

60 Nilgün Çıblak Coşkun, “Tahtacılar Üç Sayısı ve Üçleme”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırmaları Dergisi*, 56, (2010): 74.

61 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 115.

62 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 134.

63 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 187.

64 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 235.

65 Fevziye Alsaç, “Dede Korkut Hikâyelerinde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 4/1, (2018): 29.

66 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 95.

67 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 216.

dokuz ise çokluğu ve abartıyı gösterir.⁶⁸

2.4. “40” SAYISI

Kütlür hayatımızda ve edebiyatta kırk sayısı çokça kullanılan sayı formellerinden biridir. Gizem ve güç anlamında olgunluk, tamlığı temsil eder, öyle ki Hz. Muhammed kırk yaşında peygamberlikle müjdelendir.⁶⁹

Hikâyelerdeki başlıca örnekler şunlardır:

_ “Dirse Han ’ın kırk yiğidi vardır”, “Dirse Han ’ın eşinin kırk ince kızı vardır.”⁷⁰

_ “Salur Kazan ’ın kırk yiğidi vardır”, “Kazan ’ın kırk ince belli kızı vardır.”⁷¹

_ Beyrek kırk yiğidi ile oturuyor.⁷²

_ Uruz ’un kırk arkadaşı, yiğidi vardır”, “Burla Hatun ’un kırk ince belli kızı vardır.”⁷³

_ Deli Dumrul yaptırdığı köprüden geçenden otuz üç akçe, geçmeyeninden kırk akçe alırdı.⁷⁴

_ Deli Dumrul kırk yiğit ile içip oturur.⁷⁵

_ Kan Turalı hikâyesinde meydandaki üç canavarı sırasıyla yener. Neticede kırk yerde otağ, kırk yerde kızıl alaca gelin odası diktirilir”, “Kan Turalı ’nın kırk yiğidi vardır.”⁷⁶

_ Ya Cebrail, var şu kuluma kırk er kadar kuvvet verdim.⁷⁷

Söz konusu bu örneklerle paralel olarak Türk halk kültüründe geçmiş birikimin bir yansıması biçiminde; “Bir çocuğun kırkı çıktı mı kutlama yapılması, anlatılan hikâye ve masalarda kırk gün kırk gece düğünlerin yapılması ve ölünün ardından kırkıncı günde mevlit okutulması” gibi uygulamalarda kırk sayısı halk arasında sembolik ve biçimsel bir değer olarak olarak görülür.

2.5. DİĞER SAYILAR

Dede Korkut Hikâyeleri’nde bu sayılardan, “24” (yirmi dört), “33” (otuz üç) ve “72” (yetmiş iki) sayılarıyla ilgili örnekler şunlardır:

_ Bayındır Han Buyurdu, yirmi dört sancak beyi geldi.⁷⁸

_ Deli Dumrul yaptırdığı köprüden geçenden otuz üç akçe, geçmeyeninden kırk akçe alırdı.⁷⁹

_ Senin bir Tanrın var ise, benim yetmiş iki put hanem var, der kâfir.⁸⁰

Burada hikâyelerde öne çıkan sayılardan yetmiş ikiyle ilgili olarak; “Yetmiş iki milletten insan var bu âlemde” ifadesinde olduğu gibi yetmiş ikinin kullanımına benzer ifadelere günümüzde de rastlamak mümkündür. Ayrıca yirmi dört ve otuz üç sayıları da belirtici ve pekiştirici öge olarak sözlü ve yazılı bağlamlarda görev almaktadır.

68 Erkan Hirik, “Türk Dünyası Atasözlerinde Sayılar ve Anlam Alanları”, *International Journal of Languages Education and Teaching*, 5/1, (2017): 234-235.

69 Fevziye Alsaç, “Dede Korkut Hikâyelerinde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 29.

70 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 88.

71 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 97.

72 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 129.

73 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 161, 173.

74 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 177.

75 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 178.

76 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 187, 188, 193.

77 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 224.

78 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 201.

79 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 177.

80 Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 224.

SONUÇ

Dede Korkut Hikâyeleri, Türk edebiyatının en önemli kaynak eserlerinden biri olup edebiyat, dil, din, tarih, halkbilimi gibi pek çok disiplin için önemli bilgiler içerdiği gibi bünyesinde çalışma konumuz olan renkler ve sayılara dair de nicel ve nitel yönü zengin olan öğeler taşır. Bu anlamda renkler ve sayılar önceki dönemlerin kadim değerlerini bünyesinde toplayarak, kültürel belleğin taşıyıcı öğeleri olarak yadsınamaz bir role sahiptir. Söz konusu renkler ve sayılar, metinlerdeki kullanımlarının yanı sıra Türk mitolojisi ve kültür tarihinde, yanı sıra halk inanışları, atasözleri odağında bazı örnek ve uygulamalarla birlikte değerlendirildiğinde aslında her birinin tarihsel süreç içinde, zaman ve mekân perspektifinde başlı başına birer kültürel değer olduğu görülür.

Çalışmamızda Dede Korkut Hikâyeleri'nde kültürel bir kod biçiminde rol alan ve sembolik anlamlar içeren renkler ve yanı sıra gizemle ilintili olarak kullanılan sayılar somut örnekler çerçevesinde tespit edilip yorumlanmaya çalışarak neye tekabül ettikleri irdelenmiştir. Bu minvalde kara renginin genellikle uğursuzluk, kötülük ve yas; kırmızının güç, bereket ve canlılık; ak rengin ululuk, saflık, hâkimiyet ve saygınlık; ala ve boz renklerin de farklı ve değerli addedildikleri bazı temel eserler ve örneklerden de yararlanılarak değerlendirilmiştir. Sayılardan ise "3, 7, 9, 40" başta olmak üzere kendine yer bulan her biri diğer halk kültürlerindeki bazı kullanımlarla genel geçer bazı benzerlikler taşımakla beraber Türk kültür hayatı içinde ayrıca kendine özgü biçimde konumlandıkları tespit edilmiştir. Söz konusu sayıların din ve mitolojiden halk inanışlarına, atasözlerinden tamlamalara değin geniş bir yelpazede etkin bir çağrışıma sahip olup metinlerin anlam dünyasına katkı sundukları yargısına ulaşılmıştır.

Sonuç olarak somut örneklerden hareketle, Dede Korkut Hikâyeleri'nin renkler ve sayılar bakımından da oldukça zengin olduğu, özü itibariyle önemli bilgiler içerdiği ve her birinin kendinden önceki dönemin izlerini taşıyarak birer kültürel bellek ögesi olduklarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca renkler ve sayıların sembolik ve formel özellikleriyle Anadolu sahasında geçmişten günümüze değin bazen olduğu gibi, bazen değişim ve dönüşümlerle ulaştığı, bazılarının ise eski anlamlarını yitirerek başka bir bağlama evrildiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Alay, Okan, “Dede Korkut Hikâyelerinde Geçen Geleneklerdeki Dinsel Etki ve Geleneklerin Günümüzdeki Yansımaları”, *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi Uluslararası Multidisipliner Kongresi Tam Metin Sempozyum Bildiriler Kitabı*, (Antalya: 12-14 Ekim 2018): 668-682.
- Alsaç, Fevziye, “Dede Korkut Hikâyelerinde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 4/1, (2018): 17-35.
- Bayat, Fuzuli, “Oğuz Kağan Destanı Üzerine Yeni Düşünceler”, *Türkler Ansiklopedisi*, (Ankara: ?, C. 3, 2002): 520-526.
- Coşkun, Nilgün Çıblak, “Tahtacılar da Üç Sayısı ve Üçleme”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, 56, (2010): 73-91.
- Çetinkaya, Gülnaz, “Dede korkut Hikâyelerinde Kültürel Belleğin Söylem Haritası Olarak Giyim-Kuşam ve Yeme İçme Sembolleri”, *Milli Folklor*, 107, (2015): 83-96.
- Hirik, Erkan, “Türk Dünyası Atasözlerinde Sayılar ve Anlam Alanları”, *International Journal of Languages Education and Teaching*, 5/1, (2017): 223-241.
- Eliade, Mircea, *İmgeler Simgeler*, Ankara: Gece Yayınları, 1992.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1984.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı-1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- İnan, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Karabaş, Seyfi, *Dede Korkut'ta Renkler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Nerimanoğlu, Kârnîl Veli, “Türk Dünya Bakışında Reng”, *Nevzu Ve Renkler*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1996): 63-73.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- Pirverdioğlu, Ahmet, “Dede Korkut ve Şamanizm”, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000: 353-362.
- Schimmel, Annemarie, *Sayıların Gizemi*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2000.
- Toker, İhsan, “Renk Simgeçiliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde Ak-Kara Renk Karşıtlığı ve Bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri Üzerine”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50/2, (2009): 93-112.
- User, Hatice Şirin, *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları*, Konya: Kömen Yayınları, 2009.
- Yılmaz, Engin, “Dede Korkut Kitabı'nda Tasvir Dünyası”, *TDAY Belleten I*, (2003): 123-150.

EXTENDED ABSTRACT

Dede Korkut Stories are one of the most important works of Turkish literature and contain important information for many disciplines such as literature, language, religion, history, sociology and folklore. In its essence, it contains many tangible and intangible values that reflect the cultural world of the previous periods, as well as a quantitative and qualitative source on the subject of our study, colors and numbers. Although it is not known by whom or when the stories were written, it is accepted that they were brought to the written literature in the second half of the 15th century at the intersection of Northeast Anatolia and the Caucasus. In the stories, there are many concrete and intangible elements, knowledge, belief, tradition, colors and numbers with symbolic meaning, reflecting the pre-Islamic period as well as the cultural values of the Turks kneaded with Islam. Attention is drawn to the traces of the old beliefs of the Oghuz Turks. In this context, wine, which is the manifestation of pre-Islamic understanding in the stories, drinking kumiss; eating horse meat; swearing by the mountain, the tree, and the water; there are also values such as showing the lion, which he founded as his own ancestor.

In this study, it is aimed to determine the colors and numbers in Dede Korkut Stories, to evaluate their functionality in the context of cultural memory and to interpret their symbolic meanings. White is one of the most used colors in the Book of Dede Korkut. As an affirmative element in cultural life, white represents good, auspicious, pure, credible, wisdom and holiness, as in the example of a “aksakkal” (white beard / wise old man). Black is one of the colors frequently mentioned in stories. It usually contains meanings such as bad, sinister, difficult, treacherous, but it is also rarely used as an element of positivity in the sense of acceptable and valuable. One of the most used colors in the stories is the color red. This color attracts attention with its positive aspects as a symbol of adolescence, power, happiness and fertility. In the book, it is possible to come across yellow, although not as much as black, white and red. The color yellow is actually a color that represents the center in Turkish culture and expresses sovereignty and wealth. The color blue, which is mentioned as “sky, magnificent” in the stories, is a color that represents the greatness for the Turks who believed in the Sky God religion in the pre-Islamic period. Green is not a preferred color when compared to other colors in stories. It is used to describe the vitality, life and beauty in nature. In addition to simple colors such as red, black, white, yellow, blue and green, mixed colors such as ala and gray are used in the stories. Both colors are usually a forename as an affirmative feature and make the name they come in front of with their distinctiveness.

Numbers are also used a lot in stories. There are mysterious numbers used in literary works, folk beliefs and daily life in many parts of the world. Among these numbers, “1, 3, 7, 9, 13, 40” are the most used numbers. Among the numbers in Dede Korkut Stories, “3”: is an inclusive synthesis, “7”: “column of wisdom”, “9”: “magnified holy 3” and “40”; evaluated in terms of preparation and completion. The number three draws attention because it is a number with a beginning, an end and a middle, which is frequently used not only in these stories, but also in the mythology and culture of many peoples. The number seven is believed to have a sacred value, because the sky is sevenfold, the earth was created in seven days, and heaven has seven gates. The number nine represents the dominance of Turkish khans (sultans). The nine drums and tugs are the epitome of this. The number forty is one of the most used number formulas. It represents maturity, completeness, in the sense of mystery and power. Example: “Dirse Khan has forty valiants”. “Dirse Khan’s wife has forty thin daughters. The stories also include examples of the numbers “24”, “33” and “72”. Example: “Twenty-four bannermen have arrived”. “Thirty-three akçe.” “If you have a God, I have seventy-two idol houses,” the unbeliever says. It has been concluded that the numbers in question have an effective connotation in a wide range from religion and mythology to folk beliefs, from proverbs to phrases, and that they contribute to the meaning world of the texts.

In this context, by giving text examples of the colors and numbers determined in the stories, it has been evaluated with examples that they are not only a certain period, like other cultural values in the stories, but also a reflection of the previous periods, as a carrier element of cultural memory with the process of existence, preservation and transmission. Within the holistic structure of the texts, it has been seen that colors and numbers are a kind of cultural code, with the meanings they ascribe as indicators of the deep-rooted past.

It has been pointed out that Dede Korkut Stories are also very rich in terms of colors and numbers, contain important information in essence, and that each one of them is a cultural memory element by carrying the traces of the previous period. In this sense, colors and numbers have an undeniable role as the carrier elements of cultural memory by incorporating the ancient values of previous periods. When these cultural values and codes are determined and their usage in the context, their symbolic and formal features are examined, it is concluded that they are important carrier elements of cultural memory from past to present, even with some changes and transformations in the Anatolian field.